

DOI: <https://doi.org/10.31874/2309-1606-2024-30-2-15>
УДК 1:001+130.2(062.552)

Віра Додонова

Відповідь на виклики науці і культурі: словник нового покоління

**Рецензія на словник «Філософія
науки і культури» за редакцією члена-
кореспондента НАНУ Назіпа Хамітова**

Рецензія на словник за редакції доктора філософських наук, професора, члена-кореспондента НАНУ, провідного наукового співробітника Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України Назіпа Хамітова – Філософія науки і культури: словник. Київ: КНТ, 2024. 437 с.

Ключові слова: «Філософія науки і культури: словник», філософія науки, філософія культури, Назіп Хамітов.

У сучасному глобалізованому світі маємо принципово нові виклики науці, освіті, культурі в цілому. В Україні це передусім виклик екзистенційної війни, який ставить всю націю на межу життя і смерті, викликаючи масштабну мобілізацію і міграцію. Але окрім цього виклику для України і всього світу актуальними є виклики, що існують і поза війною. Це – виклики мережевої ідентичності і штучного інтелекту, що провокують сьогодні підміну творчості пошуком інформації в Інтернеті, її інтерпретацією й компіляцією.

Відповіддю на зазначені виклики є словник «Філософія науки і культури» за редакцією члена-кореспондента НАНУ, доктора філософських наук, професора Назіпа Хамітова. Важливо, що цей міждисциплінарний словник поєднує класичні й новітні концептуальні підходи й терміни не лише філософії науки і філософії культури. Слід відзначити продуктивні міждисциплінарні перетини з філософською антропологією, етикою, естетикою. У словнику представлені змістовні статті, актуальні для нашої академічної спільноти, зокрема, «філософія культури», «методологія», «методологічна культура», «штучний інтелект», «філософське мистецтво» Н. Хамітова; «філософія науки», «наукова картина світу», «наукова революція», «наукове мистецтво» Людмили Шашкової; «культурна метаантропологія», «етика вченого», «краса людини», «цифрова культура» Світлани Крилової; «концепт», «концепція» Володимира Рижка;

© Віра Додонова, 2024

«біфуркація», «самоорганізація» Ярослава Любивога; «відкрита наука», «режими науки» Лариси Рижко; «екзистенціальні виміри наукової діяльності», «теономія культури» Сергія Таранова; «принцип відповідальності» Сильвії Міневої; «художня картина світу» Василя Драпогуза; «покликання» Євгена Мулярчука; «подія» Валерія Жулая та чимало інших.

Позитивною ознакою словника «Філософія науки і культури» є те, що всі статті в ньому означені прізвищами авторів в самому тексті, що підкреслює відповідальність кожного з них за зміст статей і спрямовує читача звернутися до інших їх робіт для більш глибокого усвідомлення дослідницької позиції.

Словник добре структурований; словникові статті містять визначення, історію використання поняття, його сучасний концептуальний розвиток з позиції автора статті. В кінці багатьох статей маємо список суміжних термінів, які представлені окремими статтями в цьому виданні. Вони продовжують і розкривають смисли конкретної статті, що дає читачу об'ємне бачення проблематики.

Нові виклики науці і культурі потребують нового розуміння академічної доброчесності. І це нове розуміння представлене в словнику, що рецензується, відповідною статтею. Але воно не замикається в одній лише статті, задаючи смисловий вектор всьому тексту. Що нове й важливе маємо в статті «академічна доброчесність»?

В ній розгортаються дві важливі тези. По-перше, академічна доброчесність не може бути зведена до відсутності плагіату. По-друге, акаде-

мічна доброчесність усвідомлюється як процес культури загалом, а не лише тієї її частини, що охоплює науку й університетську освіту. Автор цієї статті Н. Хамітов визначає академічну доброчесність в широкому сенсі як «здатність особистості й спільноти, яка характеризується справедливістю у відносинах в пізнанні і творенні культури, повагою до власної гідності і гідності Іншого, а також спрямованістю до щирої творчості і співтворчості, яка породжує справжню культуру» [Хамітов 2024: 13]. Дослідник зазначає, що «дане визначення академічної доброчесності стосується культури загалом як стрижня людського буття, охоплюючи всі її сфери» [Хамітов 2024: 13] і підкреслює, що дефініція академічної доброчесності в освіті і науці потребує більш конкретного визначення з акцентом на суб'єктах освіти і науки. На його думку, академічна доброчесність в освіті і науці «це здатність, яка переводить із можливого у дійсне справедливість у відносинах студентів, викладачів і вчених, їх повагу до власної гідності і до гідності колег, а також спрямованість до щирої творчості і співтворчості...» [Хамітов 2024: 14]. А тому академічна доброчесність в освіті і науці «є здатність зберігати і розвивати репутацію сумлінного, толерантного й творчого професіонала, який не задрить таланту колег і не присвоює їх здобутки» [Хамітов 2024: 14].

Такі міркування виводять нас за межі вузького визначення академічної доброчесності як системи правил, що унеможлиблює академічний плагіат. З точки зору Н. Хамітова, це необхідна, але недостатня умова справжньої академічної доброчесності, вищою метою якої називається продукування реальної наукової новизни, її обговорення й практичне впровадження. На цій основі робиться важливий висновок, що «продуктивний контроль академічної доброчесності повинен породжувати реальність наукової творчості, а не саморепресивність, яка означає або безініціативну пасивну слухняність у дотриманні правил, або хитрість у продукуванні симулякрів...» [Хамітов 2024: 16].

Показово, що в словнику маємо цікаві й оригінальні статті, що розгортають і поглиблюють це розуміння – «воля до академічної доброчесності», «воля до наукової новизни», «академічний діалог», «академічна мобільність», «академічне письмо», «академічна спільнота» тощо. Цікавою в цьому контексті є стаття «академічна харизма», автори якої, С. Крилова і В. Світла, розвивають ідеї У. Кларка.

Подібне широке й, одночасно, глибоке розуміння академічної доброчесності ґрунтується на статті «академізм», цей термін визначається Н. Хамітовим як «актуальний максимум розвитку культури, який означає перехід від повноти пізнання і творення відомого до пізнання і творення невідомого, граничну вимогливість до себе у пізнанні і творчості» [Хамітов 2024: 10]. Таке визначення стає можливим в результаті міждисциплінарного підходу на стику філософії науки і філософії культури.

Взагалі міждисциплінарність й плюральність методологічних підходів, які не розмивають цілісність й концептуальність видання, а задають їй нового звучання – важлива змістовна перевага видання. Метаантропологія як методологічна стратегія Н. Хамітова органічно доповнюється методологічними підходами інших авторів і, водночас, є стрижнем, який створює системну цілісність цих підходів, що дозволяє не допустити еkleктики.

Автори вдало аналізують проблемний простір філософії науки і культури, показуючи взаємовплив важливих філософських дисципліни і предметів, які вони досліджують. Показуючи актуальність цього і констатуєчи необхідність словника, присвяченого сучасним концептам філософії науки і культури, науковий редактор у «Передньому слові» ставить важливу проблему: «Що означає це «і», яке поєднує у назві науку і культуру? Чи є воно коректним? Адже наука є *частиною, сферою* культури» [Хамітов 2024: 5]. І відповідає: «Дійсно, наука включена в культуру як її складова. Проте, починаючи з кінця XIX століття, наука стає все більш впливовою частиною культури, тою частиною, яка змінює буття людини – від продовжуваності життя і покращення його якості до впливу на розвиток цілих країн і навіть цивілізаційних спільнот. У словосполученні «філософія науки і культури» ми констатуємо цю виняткову роль науки в сучасному світі. По суті, дане сполучення означає: наука і вся інша культура. А їх поєднує філософія, яка ставить питання щодо взаємодії науки та інших феноменів культури і шукає відповіді на них» [Хамітов 2024: 5–6].

Не можна не погодитися, що «наука робить культуру сильнішою, культура ж актуалізує в ній моральний вимір – відповідальність за наслідки відкриттів й впроваджень» [Хамітов 2024: 6].

Логіка викладу, стиль і мова статей словника є доволі ясними й зрозумілими не лише спеціалістам-філософам. Тому, враховуючи його змістовну направленість, міждисциплінарну відкритість, інноваційний характер, він може бути названий словником нового покоління. Вважаю, що він стане у нагоді передусім аспірантам. При цьому словник може бути цікавим ученим та викладачам, студентам, широкому колу інтелектуалів. Можна впевнено сказати, що видання «Філософія науки і культури: словник» може бути включене у навчальні програми з філософії, культурології й низки інших гуманітарних дисциплін.

Завершаючи рецензію, хотілося би процитувати «Переднє слово» даного видання: «Стаючи на «плечі гігантів» минулого, які зробили відкриття, змінивши наш спосіб життя і мислення, слід споглядати не лише гігантів і самих себе, що натхненно стоять на їх плечах, а дивитися в далечінь, відкривати нові обрії. Маю надію, що авторському колективу це вдалося» [Хамітов 2024: 7].

Хотілося б розділити цю надію і побажати авторам натхнення в роботі над наступними виданнями.

Посилання:

Хамітов, Н. (ред.). (2024). *Філософія науки і культури: словник*. Київ: КНТ.

References:

Khamitov, N. (ed.). (2024). *Philosophy of Science and Culture: Dictionary*. Kyiv: KNT.

Vira Dodonova. Response to the challenges of science and culture: a dictionary of the new generation. *Review of the dictionary "Philosophy of Science and Culture", edited by Corresponding Member of NASU Nazip Khamitov*

Review of the dictionary edited by Doctor of Sciences in Philosophy, Professor, Corresponding Member of National Academy of Sciences of Ukraine, Leading Researcher of the H. S. Skovoroda Institute of Philosophy of National Academy of Sciences of Ukraine Nazip Khamitov – *Philosophy of Science and Culture: Dictionary*. Kyiv: KNT, 2024. 437 p.

Keywords: "Philosophy of Science and Culture: Dictionary", philosophy of science, philosophy of culture, Nazip Khamitov.

Додонова, Віра, доктор філософських наук, професор, професор кафедри філософії та міжнародної комунікації Національного університету біотехнологій та природокористування, м. Київ, Україна.

E-mail: dodonovav@nubip.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-4282-5495>

Dodonova, Vira, Doctor of Philosophy, Professor, Professor of the Department of Philosophy and International Communication, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv-city, Ukraine.

E-mail: dodonovav@nubip.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-4282-5495>